

CSIKÁNY TAMÁS – EÖTVÖS PÉTER – NÉMETH BALÁZS

A SZABADSÁGHARC KÉZI LŐFEGYVEREI 1848–1849*(Kossuth Kiadó, Budapest, 2012. 123 o.)*

A szabadságharc kézi lőfegyverei 1848–1849 munka címéből a kedves olvasó nyugodtan asszociálhat egy homogén haditechnika munkára. Ha ebből indulunk ki, Csikány Tamás, Eötvös Péter és Németh Balázs munkája már ezért is hiánypótló lenne a magyar hadtörténeti irodalomban. A cím ebben az esetben kicsit csalóka, bár a könyv fő vonulatát kétségtelenül a lőfegyverek technikai kérdései adják. Emellett mégis kiemelt helyet kap fejlődésük története és hadseregen belüli alkalmazásuk kérdése is.

A mű gerincét négy fejezet alkotja. Az első kettő Eötvös Péter nevéhez fűződik, aki *A gyutacsos fegyverek története* (9. o.) fejezet írója, *A sima csövű gyutacsos perkussziós gyalogsági puská* (23. o.) című német munkának pedig magyarra fordítója. A könyv harmadik, *Harcászat a 19. század közepén* (32. o.) és a negyedik, *Az 1848–49. évi szabadság tűzfegyverei és töltényei* (45. o.) című fejezetei Csikány Tamás és Németh Balázs tollából születtek.

Eötvös Péter 1976 óta elismert fegyverszakértőként dolgozott Németországban. Kutatási területe az Augustin-rendszerű gyalogsági és kadétpuskák, lovassági karabélyok és pisztolyok. Jelenleg a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum fegyverrestaurátori részlegének külsős munkatársa. *A gyutacsos fegyverek története* című fejezet a kovakő és a kémiai gyújtással működő lőfegyverek bemutatásával kezdődik. *A kovás gyújtás és a lakat* című rész bemutatja az osztrák hadseregben használt 1798 M kovás gyalogsági puská főbb paramétereit. A következő alfejezetben (*Miként működött a kovás gyújtás*) az említett lőfegyver használata közben felmerülő problémák kerülnek tárgyalásra. Elsősorban a kovakő kiváltásnak fontossága, annak körülményes és sűrű cseréje miatt. Ezt követően a puská lakatszerkezetének kialakításban rejlő nehézségek felsorolása olvasható. *A kémiai gyújtás* című rész, ahogyan elnevezése is sejteti, a kovakő okozta probléma megoldására tett kísérleteket veszi sorba, Claude Berthollet títésre érzékeny kálium-klorátját, Edward Charles Howard durranó higanyát. Ezek eredményeképpen 1805-ben Forsythe szabadalmaztatta a durranó tablettát. Az új találmány nedvességérzékenysége 1818-ban Deboubert megalkotta a kapszilt, hogy megóvja a gyújtótöltetet. A szerző kiemeli az új gyújtási mód előnyeit, ami a fegyverek megbízhatóságában és tűzgyorsaságának növekedésében volt érezhető. A két módszer legnagyobb különbsége, hogy míg a kovás puská esetében az elsütéskor a katona szeme előtt lobbant be a lőpor – s ez zavarta a célzásban –, addig a kémiai gyújtás ezzel a hátránnyal már nem rendelkezett.

Csikány Tamás a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtörténelmi Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára, a Magyar Tudományos Akadémia doktora. Kutatási területe az 1848–1849-es szabadságharc hadtörténete. A témakörben több könyve is megjelent (*Honvédtűzészég az 1848–49-es szabadságharcban*. Budapest, Tinta Kiadó, 2000.; *Csata Komáromnál 1849. július 2-án, avagy a szabadságharc harcászata*. Budapest, Hadimúzeum Alapítvány, 2003.)

A Harcászat a 19. század közepén című fejezet mutatja meg, hogy jelen esetben igazán átfogó munkáról beszélhetünk: a könyv előző része aprólékos technikatörténeti bemutatása után Csikány Tamás a fegyverek harcászatban való alkalmazását ismerteti meg az olvasókkal. A szerző az elején rövid áttekintést nyújt a XIX. századi hadszervezetről és annak alapfogalmairól. Ezt követően végigveszi a lőfegyverek használatát a gyalogság és a lovasság körében. *A gyalogos harcászat* című alfejezetben az olvasó képet kap a gyalogság egyik legfontosabb mozzanatáról, a töltési folyamat vezényszavakkal kísért lépéseiről. Ezt követően a hadsereg alapvető harcászati egysége, a zászlóalj felépítése és ennek harctéren való működése kerül ismertetésre. Az alfejezet végén a szerző a zárt hadrendű felfogás egyetlen nyitott elemére, a csatárharcászatra is kitér. A módszert ritkán és csak szükség esetén alkalmazták, ugyanis messze nem képviselte azt a tüzerőt, amit a zárt alakzat.

A lovasszáhad és a harcászat című alfejezet a császári-királyi hadsereg lovasságnak csapatnevei (vértések, dragonyosok, huszárok, dzsidások), ezek felszerelése (hosszú csövű karabély, pisztoly, könnyűpállos, pika) és a harcászatban való alkalmazhatóságuk kérdéskörét elemzi. A szerző részletes leírással szolgál a lovasság harctéri alkalmazásáról, alapvető harcászati egységeiről, a

roham menetéről (alakzatáról és idejéről), majd a magyar harcmodort leginkább képviselő könnyű-lovasságba tartozó huszárokról szól bővebben.

A gyalogság és a lovasság nem elkülöníthető a harctéren, ennek részletezése *A fegyvernemek együttműködése* című alfejezetben kapott helyet. Sőt, a két említett fegyvernem mellé a tüzérséget is oda kell sorolni. Ez az alfejezet bemutatja a három fegyvernem együttes használatának csatadöntő jelentőségét, mely a XIX. századra meghatározó gyakorlatát képezte a harcászatnak. Ismerteti a lovasság, a gyalogság és a tüzérség szerepét a harctéren. A szerző kiemeli, hogy a haditechnika – ebben az esetben – főleg a tüzfegyverek alacsony találati hatékonysága miatt még nem tette szükségessé a zárt harcmodor felszámolását a csatatereken.

Német Balázs 1998-ban az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanárképző Főiskolai Karán szerzett magyar-történelem szakos tanári diplomát, 2010 óta pedig a Nemzeti Közszolgálati Egyetem biztonság- és védelempolitika MSC képzésén folytatja tanulmányait. 2011-ben a Tudományos Diákköri Konferencián első helyezést nyert az *1848–49. évi szabadságharc tüzfegyverei és történelmi* című dolgozatával. Az azonos című fejezetben a lőfegyverek beszerzésétől, azok célballisztikai hatásvizsgálatáig átfogó képet ad a szabadságharcban használt puskákról és pisztolyokról. Elsőként a forradalmi sereg felfegyverzésének nehézségeivel és annak lehetőségeivel foglalkozik, a magyar területeken 1848 előtt csupán nyomokban megtalálható hadipar fejlesztésétől a császári-királyi fegyverraktárak hadianyagának megszerzésére tett kísérletekig. Budán, Pesten, Komáromban, Munkácson és Eszéken sikerrel járt a magyar kormány, de Arad, Temesvár, Nagyszében és Gyulafehérvár esetében nem. Külföldi beszerzések történtek hivatalos, majd csempész úton is Angliából, Belgiumból és Ausztriából. A lakosság sem maradt ki a fegyverhiány megoldásának ügyéből. A legtöbb fegyver kötelező beszolgáltatásból került a kormány kezére, de sokan, akik hadi szolgálatba léptek, magukkal hozták saját fegyvereiket. Egy másik beszerzési forma a hadizsákmány, mely a szabadságharc alatt többször is segítette a magyar honvédséget.

A fegyverek beszerzési problémáit követően a szerző a szabadságharc magyar hadipari hátterére tér ki. Ezen belül a fegyvergyártás főbb központjaira (Pest, Buda, Nagyvárad), majd a kisebb üzemekkel rendelkező városokra (Debrecen, Besztercebánya, Kolozsvár). Ezt követi a töltények gyártásának átfogó ismertetése *A gyutacsos fegyverek történelméről* című alfejezetben. A töltények, a lőpor fajtái, a gyutacs gyártásának leírásától egészen a lövedék okozta kérdések elemzéséig a lőfegyverek nélkülözhetetlen részei kerülnek taglalásra. Az ezt követő *A katonától és fegyvertől elvárt pontosságról* című alfejezet a honvédek kiképzéséről, a fegyvertöltés és a tüzelési parancs lépéseiről, majd a puskák közelharcban való alkalmazásáról ad részletes áttekintést.

A munka további részeiben már a szabadságharcban használt gyalogsági puskákról, lovassági pisztolyokról és karabélyok technikai fejlettségéről, harcban való használhatóságukról és a hozzájuk rendszeresített töltényekről ad képet a szerző. A puskák esetében lajstromba vett típusok az 1842 M sima csövű, majd a 1842 M és 1849 M kamarás császári-királyi puskák. A lovasság esetében az 1798 és 1798/28 M, az 1844 M Augustin-rendszerű, sima csövű gyutacsos pisztoly és a 1798 M és 1807 M sima csövű kovás karabélyok kerülnek bemutatásra. A szabadságharc döntő fordulatának számít Oroszország osztrák oldalán történt beavatkozása. Német Balázs ennek megfelelően a cári hadsereggel is foglalkozik *A cári gyalogság fegyverei az 1849. évi magyarországi hadjárat idején* című alfejezetben: bővebb képet igyekszik nyújtani az orosz gyalogság használatában lévő különböző lőfegyverekről, a gyenge kiképzéséről és a fegyverek rossz minőségéről.

A történet vége. *A honvédfegyverek sorsa* alfejezetben, ahogyan a cím is utal rá, a világesi fegyverletétel fegyvertörténeti nézőpontú értékelésére kerül sor, kiemelve, hogy sajnos kevés magyar gyártású lőfegyver maradt az utókorra. Ennek oka egyszerű: „A honvédek inkább tették tönkre puskájukat, mint hogy az ellenség kezére adják”. A megmaradt magyar fegyverek a világesi fegyverletétel után „illegitásba vonultak”, és várták a következő alkalmat a szolgálatra. Ezeknek a fegyvereknek az eltűnését felgyorsította az 1867-es kiegyezés, miután nyilvánvalóvá vált, hogy újabb felkelésre nem kerül sor.

A könyv gazdag képanyaggal rendelkezik, ami az olvasó számára vizuálisan is megjeleníti a szóban forgó puskák lakatszerkezetét vagy a hozzá tartozó töltényeket. A fotók másik fontos szerepe a szövegben leírt egyes folyamatok fokozatainak ábrázolása. Utóbbihoz tartozik például az előltöltésű fegyverek töltési lépéseinek képi bemutatása vagy a puskák közelharcban való alkalmazásának